

Cơ sở chính trị của đường biên giới trên đất liền giữa các quốc gia

ĐOÀN MINH HUẤN*

Sự định hình đường biên giới pháp lý trên đất liền giữa các quốc gia dựa trên những cơ sở chính trị, pháp lý, lịch sử, văn hóa, xã hội... nhất định. Dưới đây đề cập đến một vài khía cạnh mang tính phương pháp luận nghiên cứu cơ sở chính trị của đường biên giới trên đất liền giữa các quốc gia.

Cơ sở chính trị của đường biên giới đất liền được hiểu trong trường hợp này chính là quyền lực chính trị tác động đến sự thay đổi hoặc cố định hóa đường biên giới. Chủ thể khởi phát quyền lực chính trị gồm các bên liên quan tác động đến sự dịch chuyển hoặc phân ranh lãnh thổ, gồm cả chủ thể trực tiếp và gián tiếp, cả yếu tố song phương và đa phương, nhất là sau khi các điều ước quốc tế trở thành khuôn khổ pháp lý cho hành xử chủ quyền lãnh thổ giữa các quốc gia. Cơ sở chính trị là xuất phát điểm về mặt ý chí cho sự hình thành các văn kiện pháp lý và biện pháp kỹ thuật phân định đường biên giới giữa hai quốc gia. Hay nói cách khác, cơ sở pháp lý chỉ là sự tiếp nối, là cái biểu hiện của quyền lực chính trị thành hình thức, trật tự pháp luật đối với lãnh thổ. Nó chỉ hình thành vào thời kỳ cận - hiện đại, khi đã định hình các nguyên tắc, luật lệ quốc tế về giải quyết biên giới, lãnh thổ. Tuy vậy, không phải bất cứ quyền lực chính

trị nào cũng được chuyển thành cơ sở pháp lý, mà chỉ có quyền lực chính trị nào hợp pháp, có tư cách nhà nước đại diện cho chủ quyền quốc gia. Bên quyền lực chính trị chính danh được chuyển hóa vào trật tự, nguyên tắc pháp lý, còn những quyền lực chính trị không chính danh gây nhiều loạn, làm cản trở hoặc làm gián đoạn thực thi quyền lực chính danh.

Cơ sở chính trị hình thành trước cơ sở pháp lý được xác lập từ khi xuất hiện các điều ước quốc tế với cơ chế song phương hoặc đa phương của các chủ thể tham gia thì cơ sở chính trị hình thành gắn liền với xuất hiện của giai cấp và nhà nước. "Cơ sở lịch sử" xuất hiện trước cơ sở chính trị, hình thành trước khi có giai cấp và nhà nước. Từ khi xuất hiện các trật tự, nguyên tắc, luật pháp quốc tế thì cơ sở chính trị vẫn không biến mất mà được "hợp pháp hóa" trong cơ sở pháp lý. Vì vậy, "cơ sở chính trị" và "cơ sở pháp lý" là hai nội dung khác nhau nhưng có quan hệ mật thiết với nhau, đan gài nhau, nhất là trong thế giới hiện đại. Cơ sở chính trị quy định bản chất của cơ sở pháp lý. Cơ sở pháp lý là sự hợp thức hóa về mặt nhà nước và phương diện quốc tế của ý chí chính trị, phản ánh tương quan chính trị trên các trật tự và hình thức pháp lý quốc gia và quốc tế.

* TS Đoàn Minh Huấn, Học viện Chính trị - Hành chính khu vực I.

Nghiên cứu “cơ sở chính trị” của các đường biên giới trên đất liền không chỉ có ý nghĩa về mặt *thao tác luận*, mà còn có ý nghĩa về mặt *nhận thức luận*. Nghiên cứu cơ sở chính trị mới khám phá được cấu trúc và chức năng bên trong của các văn kiện pháp lý cũng như phân định thực địa ranh giới lãnh thổ giữa các quốc gia hữu quan. Định nghĩa biên giới quốc gia thông dụng theo các nhà làm luật thường có ý nghĩa về mặt thao tác luận mà thường ít thấy bản chất sâu xa của chúng. Điều 1 của *Luật biên giới quốc gia năm 2003* của nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam quy định: “Biên giới quốc gia của nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam là đường và mặt phẳng thẳng đứng theo đường đó để xác định giới hạn lãnh thổ đất liền, các đảo, các quần đảo, trong đó có quần đảo Hoàng Sa và quần đảo Trường Sa, vùng biển, lòng đất, vùng trời của nước Cộng hoà xã hội chủ nghĩa Việt Nam⁽¹⁾”. Vậy thì, tìm hiểu cơ sở chính trị của đường biên giới chính là đi tìm *bản chất tầng sâu* của đường biên giới, tức là quyền lực chính trị tác động lên lãnh thổ với sự mở rộng hay giới hạn không gian lãnh thổ đó.

Quyền lực là cái mà nhờ đó người khác phải phục tùng, nhưng quyền lực chính trị lại có tính giới hạn, không phải là vô hạn. *Biên giới quốc gia chính là sự giới hạn quyền lực chính trị trong không gian ba chiều, trong đó biên giới trên đất liền là sự giới hạn quyền lực chính trị trên bề mặt trái đất*. Sự giới hạn đó có thể do điều kiện tự nhiên vượt quá khả năng của con người hoặc bị các cấu trúc quyền lực đối trọng chế ước. Chẳng hạn, về mặt nguyên lý, đường biên trong lòng đất là đường thẳng đứng vuông góc từ mặt đất đến tâm trái đất, nhưng trên thực tế vẫn gặp giới hạn, không quốc gia nào thực sự chiếm hữu và

sử dụng chủ quyền lãnh thổ của mình đến tâm trái đất. Hoặc phương diện xã hội, một quyền lực chính trị này càng mở rộng sẽ gặp quyền lực chính trị khác đối trọng, chế ước từ một hoặc nhiều quốc gia khác. Sự co - giãn đường biên giới lịch sử giữa các quốc gia thời kỳ tiền hiện đại, khi mà pháp luật quốc tế chưa ngăn cấm các hình thức chiếm hữu hoặc thụ đắc lãnh thổ theo thời hiệu, chính là phản ánh tương quan quyền lực chính trị giữa các bên. Sự mở rộng lãnh thổ vượt quá giới hạn quyền lực chính trị cho phép sẽ dẫn đến quyền lực mất phương hướng và không bảo vệ, phát triển được lãnh thổ đã chiếm hữu, thậm chí còn dẫn tới suy yếu năng lực sở hữu chủ quyền lãnh thổ truyền thống. Điều đó đã dẫn đến *các đế chế phân lớn tự sụp đổ, tan rã* hơn là bị khuất phục bởi các quyền lực đối trọng.

Tộc người nào thuở ban đầu bao giờ cũng có lãnh thổ nhất định. Trong quá trình phát triển tộc người, do sự gia tăng dân số đã dẫn tới các cuộc di cư, tạo nên hình thái đan cài giữa tộc người này với tộc người khác. Kể cả khi đã hình thành quốc gia - dân tộc thì quá trình di cư tộc người vẫn diễn ra giữa quốc gia này với quốc gia khác. Sự di cư này rất khó kiểm soát, nhất là giữa các quốc gia giáp ranh có cùng một tộc người sinh sống. Với nhiều cộng đồng tộc người ở trìn độ tiền nhà nước thường không có ý niệm biên giới quốc gia. Trong trường hợp này, biên giới quốc gia chỉ trở thành vách ngăn *công dân* nước này với nước khác mà không có ý niệm về vách ngăn *tộc người*. Một tộc người đã định hình ý thức công dân trong các nhà nước - dân tộc thì mới có quan niệm về đường biên giới quốc gia. Còn những tộc người còn ở giai đoạn tiền nhà nước thì chưa có ý niệm về biên giới quốc gia, mà trên hết là lãnh địa tộc người và ý

niệm về cộng đồng tộc người. Sự định hình quan niệm về biên giới quốc gia của những tộc người này phải trải qua một quá trình lịch sử lâu dài, gắn với những biến đổi cơ cấu kinh tế - xã hội, phong tục tập quán lẫn sự rèn luyện, giáo dục của các nhà nước gắn với hệ tư tưởng của giai cấp thống trị. Chính vì vậy, có người cho rằng *biên giới tạo vách ngăn kẻ thù nhưng đồng thời cũng tạo ra kẻ thù*. Vách ngăn kẻ thù vì nó giới hạn tham vọng của các chủ thể quyền lực chính trị khác luôn tìm cách vượt qua biên giới. Nó tạo ra kẻ thù mới vì cản trở nhiều hoạt động giao lưu của con người mang tính sinh học, xã hội, những nhu cầu tự nhiên phản ánh quyền lực xã hội. Nói tới biên giới quốc gia là nói tới ý chí của chủ thể này áp đặt lên lãnh thổ buộc chủ thể khác phải chấp nhận mà trong đó vẫn còn không ít những yêu sách lãnh thổ lịch sử, những di chuyển tộc người bất chấp ý chí chính trị của các nhà nước dân tộc. Điều đó làm cho biên giới luôn tiềm tàng nguy cơ xung đột, nhất là khi nó trở thành hình thức biểu hiện của các quan hệ chính trị.

Cũng có một điều cần nhấn mạnh thêm rằng, trong những quốc gia đa tộc người bao giờ cũng có *tộc người chủ thể*. Thông thường tộc người chủ thể có dân số và trình độ vượt trội, tạo ra hạt nhân quy tụ các tộc người khác trong quốc gia dân tộc thực hiện các sứ mệnh quản lý và phát triển quốc gia nói chung và an ninh chủ quyền biên giới nói riêng. Do đó, đường lối chính trị tác động lên lãnh thổ không chỉ phản ánh bản chất giai cấp, mà cả quan hệ tộc người trong quốc gia đó. Bao giờ và ở đâu các tộc người chủ thể đủ năng lực đoàn kết, tập hợp các tộc người còn lại, mà những tộc người này thường cư trú ở vùng ngoại vi, thì mới có tác dụng bảo vệ các đường biên giới. Đó là một công cuộc phát

triển kinh tế - xã hội tộc người, xây dựng khối đại đoàn kết dân tộc, gia cường ý thức công dân, ý thức quốc gia cho các tộc người mới chớm phân hoá giai cấp, chưa được rèn luyện ý thức quốc gia dân tộc. Năng lực tư duy và hành động của thể chế cầm quyền, vai trò của tộc người chủ thể có ý nghĩa quyết định trong bảo vệ an ninh chủ quyền biên giới, phát triển biên giới vì sự phồn thịnh của quốc gia dân tộc. Năng lực đó không chỉ thể hiện ở mặt đối nội, mà cả đối ngoại, buộc thể chế cầm quyền quốc gia láng giềng, dù không muốn vẫn phải hành động vì lợi ích chung của nhân dân hai nước.

Do đó, nghiên cứu cơ sở chính trị của các đường biên giới trên đất liền thực chất là *nghiên cứu quyền lực chính trị chi phối đến sự định hình hoặc thay đổi ranh giới lãnh thổ* với sự tương tác giữa các bên hữu quan. ở mỗi thời kỳ lịch sử, sự tương tác quyền lực chính trị lên lãnh thổ diễn ra dưới nhiều hình thức, mức độ, tính chất khác nhau. Mà trong xã hội hiện đại, quyền lực chính trị thường được chính danh trong quyền lực nhà nước - dân tộc. Vì vậy, vấn đề đặt ra là phải giải tìm hiểu mỗi đường biên giới quốc gia trong tình hình cụ thể, bối cảnh cụ thể của sự phát sinh, phát triển, chuyển biến quyền lực chính trị song phương, đa phương của khu vực và thế giới. Tách rời khỏi những bối cảnh đó với các diễn biến tương tác quyền lực sẽ không thấy hết bản chất của vấn đề biên giới./.

CHÚ THÍCH

1. *Văn bản pháp luật về biên giới quốc gia*, Nxb CTQG, H, 2004, tr.16.